

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΙΓ'. — 30 Σεπτεμβρίου 1916. — ΤΕΥΧΟΣ Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ¹

Εὐλογον καὶ σκοπιμωτάτην, νομίζω, θὰ εὕρωσι πάντες τὴν περὶ τῶν ἐθνικῶν ἐορτῶν ἀπόφασιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, καθ' ἣν τὸ ἐξῆς πλὴν τῆς 2ῆς Μαρτίου, ὅτε θὰ ἐκφωνῆται λόγος πανηγυρικὸς ἐπὶ τῆ ἐνώσει τῆς Ἑπτανήσου, τῆ ὀριστικῆ ἀναβίβάσει τῆς ἐλληνικῆς σημαίας ἐν Κρήτῃ καὶ τῆ ἀλώσει τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Ἰωαννίνων θάναγινώσκονται εἰδικαί μελέται. ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὸ παρελθὸν καθ' ὅλου τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐλληνικῶν χωρῶν, ἃς ηὐτυχήσαμεν νὰ ἴδωμεν συμπεριλαμβανόμενας εἰς τὸ ἐλληνικὸν βασίλειον. Πράγματι πᾶς μὲν λόγος πανηγυρικὸς, ὅσον ἐπιτυχίης καὶ ἂν ἦτο, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξεικονίσῃ προσηκόντως τὴν ἀφθαστον χαρὰν τῆς ἐπανόδου πεφιλημένων τέκνων εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς, δὲν θὰ κατώρθονεν ἢ ἀσαφῆ μόνον νὰ δώσῃ ἰδέαν, ἀμυδρὰν μόνον νὰ ποτυπώσῃ εἰκόνα τοῦ θαυμάσιου ἐκείνου τῆς ἀγαλλιάσεως καὶ τῶν ἀμοιβαίων ἐνθουσιωδῶν ἀσπασμῶν τοῦ πλήθους ἐν τε ταῖς λεωφόροις τῶν Ἀθηνῶν καὶ ταῖς πλατείαις τῶν ἐλευθερομένων χωρῶν κατὰ τὰς μεγάλας ἡμέρας τῆς ἀπολυτρώσεως, ὡς ἐν ἄλλῃ πανηγύρει Πάσχα χαρμοσύνου μετὰ μακρὰν καὶ στυγνὴν τοῦ ἔθνους νηστείαν. Δὲν θὰ δυνηθῆ κανεὶς νὰ ἀναπαραστήσῃ, ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν, τὴν φρενίτιν ἐκείνην τὴν καταλαβοῦσαν τὰ πλήθη ἐπὶ τῇ ἀσπασίᾳ ἀγγέλματι τῶν μεγάλων νικῶν, ὅτε οἱ θριαμβευταὶ, διατρέχοντες τὴν ὁδὸν Σταδίου ἑξαλλοὶ, ἔκφρονες, ἀκράτητοι, μετέδιδον τὰ εὐφρόσυνα ἐπινίκια καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ψυχρὸν ἀνδριάντα τοῦ

¹ Ἀνεγνώσθη ἐν περιλήψει ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσῶ, ἐορτάζοντος τὴν ἀλῶσιν τῶν Ἰωαννίνων τῆ 20 Φεβρουαρίου 1916.

Κολοκοτρώνη, φανταζόμενοι, ὅτι ἢ ἴδωσιν οἶονεὶ συμμετόχον τῆς πανελληνίου χαρᾶς ὀρθούμενον ἐπὶ τοῦ χαλκοῦ τοῦ ἵππου τὸν τουρκομάχον Γέρον τοῦ Μοριά.

Ἄλλ' ἂν πᾶς λόγος πανηγυρικός ἢ εἶνε κατ' ἀνάγκην κατώτερος τῶν αἰσθημάτων τῶν συνδονούντων ἐν τοιαύταις ἡμέραις τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν, μελέται ἐδικαί περὶ τῶν θυματέρων ἐκείνων τῆς πατρίδος, ἔσαι ἀπετίναξεν διὰ τῶν ἔπλων τῶν ἡρωικῶν αὐτῆς τέκνων τὸν μακρολόγον τῆς δουλείας ζυγόν, ἢ ἐννηθῆσιν ἀπὸ παντοίας ἀπόψεως νὰ φωτίσωσιν ἡμᾶς περὶ τῶν τυχῶν αὐτῶν ἐν τῇ παρελλόντι καὶ τῆς παρούσης αὐτῶν καταστάσεως. (Ὅτω δὲ ἢ καταστήσωσιν εἰς ἡμᾶς ἔτι ἀγαπητοτέρας τὰς νέας ἀδελφὰς, πρὸς ἃς συνδέουσιν ἡμᾶς μακρῶν αἰώνων ἐλπίδες καὶ πόθοι καὶ δάκρυα, ἔταν καλλίτερον διδαχθῶμεν τὰ κατ' αὐτὰς καὶ αἰσθανθῶμεν βραχύτερον ἐκ τοῦ πλυσίου τοῦ ἀγῶνα αὐτῶν καὶ τὰ παθήματα ἐν τῇ παρελλόντι, τὰς ἀνάγκας τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος πόθους, καὶ γείνωμεν ἐπιγνώμονες τῶν κατὰ τὰ πολύτιμα ταῦτα ἐθνικὰ κεφάλαια, ἅτιν' ἀπέδωκεν εἰς ἡμᾶς ἡ θεία πρόνοια καὶ τῶν ἡμερῶν ἔπλων ἡ νίκη.

Ἀνατεθείσης μοι δὲ τῆς ἐγκαινιάσεως τοῦ τοιοῦτου ἑορτασμοῦ ἐπὶ τῇ αὐρινῇ ἐπετελεῖ τῆς ἐνδόξου ἀλώσεως τῶν Ἰωαννίνων, ἐξέλεξα ὡς θέμα τὰ κατὰ τὴν παιδείαν ἐν Ἰωαννίνοις ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας, ἅτινα θέλω διεξέλθει σήμερον ἐντὸς τῶν ὁρίων ἐκείνων, ἅτινα ἐπιτρέπει περίληψις ὥριαία.

Δὲν ἔχει χωρισθῆ ἀκόμη ἐπὶ βράσεως γεωγραφικῆς ἢ ἐξέλιξις τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ὅπως ἴδωμεν τί συνεισηνεγκον εἰς τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν πλὴν αὐτῆς τῆς βασιλευούσης, ἣτις, ὡς εἶκος, πρωτοστατεῖ καὶ ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ καὶ ἔχει τὴν μερίδα τοῦ λέοντος, ἐκάστη τῶν λοιπῶν ἐλληνικῶν χωρῶν. Ἄλλ' ἂν ἐγένετο τοιαύτη τις μελέτη, ἢ παρουσιάζετο τὸ φαινόμενον ἐλαχίστης, οὐδαμινῆς συμμετοχῆς τῆς ὅλης Ἠπείρου εἰς τὸ παιδευτικὸν τοῦτο ἔργον. Μόλις που δύναται νὰ γείνη λόγος περὶ γραμμάτων ἐν Ἠπείρῳ κατὰ τὴν ὑπερχιλιετὴ περίοδον πρὸ τῆς εἰς τοὺς Τούρκους ὑποδουλώσεως τῆς χώρας, καὶ ταῦτα ἓνα περίπου αἰῶνα πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς τουρκοκρατίας, καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἠπειρος ἐδεσπόζετο ὑπὸ τοῦ οἴκου τῶν παλατινῶν κομίτων Κεφαλληνίας Ὀρσίγη ὡς νο-

μίμου δῆθεν διαδόχου τῶν δεσποτῶν Ἀγγέλων. Καὶ δὲ ἐπὶ τοῦ ἐκ τοῦ οἴκου ἐκείνου καταγομένου Ἰωάννου Β' Κομνηνοῦ Ἀγγέλου Δούκα, ἄρξαντος τὴν δευτέραν καὶ τρίτην δεκάδα τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, ἐφ' οὗ τὸ πρῶτον τὰ ἀπὸ ἰκανῶν ἤδη κλίσεων ὑφιστάμενα, ἀλλὰ τέως ἀφαιρῆ, Ἰωάννινα ἤρχισαν ἀποκτιῶντα σημασίαν ἀνάλογον πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ δεσποτάτου, τὴν Ἄρταν, βλέπομεν τὸν Κωνσταντῖνον Ἑρμονιακὸν ἐπιχειροῦντα καλλιθέαθρικὴν ἔμμετρον παραφράσιν τῆς ἀθανάτου Ἰλιάδος. Ὁ ὁράστης δὲν περιορίζεται ἐν τῇ προλόγῳ ὁμολογῶν, ὅτι τὸ ἔργον ἀνέλαβε προσταχθεὶς ὑπὸ τοῦ ξεύγου τῶν φίλων τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων κυριάρχων, ἀλλὰ καὶ θεωρεῖ χρέος αὐτοῦ νὰ ὑμνήσῃ τὰς ἀρετὰς καὶ τὸ κάλλος τοῦ Ἑλληνοφράγκου δεσπότη καὶ τῆς Ἑλληνίδος συζύγου Ἄννης τῆς Παλαιολογίνης.

*Ἐξ ἀξίωσιν δεσπότη Κομνηνοῦ Ἀγγελοδούκα,
Ἰωάννου τοῦ ἡρώου, σὺν τῇ συλλεκτοῦσα σώφρων,
τὴν εἰς ἄκραν σωφρονοῦσαι κ' ἐν τῷ νῶ κ' ἐν τῇ δυνάμει
ὑπὲρ πάσας τὰς γυναῖκας, τὰς τε νῦν εὐρισκομένας
καὶ τὰς πρώην ὑμνουμένας, τῆς ὠραίας καὶ παγκάλου
Ἄννης γοῦν τῆς βασιλίσης, τῆς καλῆς μου γοῦν κυρίας,
τῶν καλῶν αὐτῶν τῶν δύο, τῶν ὠραίων δεσποτῶν μου,
τῶν φιλολογικωτάτων, ἐπροσιάχθην τοῦ πεζεῦσαι
ἐκ τὰς δυσκολούσας λέξεις τοῦ Ὀμήρου δραψωδίας
εἰς παντοίαν σαφηνεῖαν, ἐπὶ τὸ σαφὲς ἐπίπαν.*

Ἄλλ' ὁ Ἑρμονιακὸς, ὑμνῶν οὕτω τὸν Ἀγγελοδούκαν, ἐφαίνεται λησιμονῶν, ὅτι αἱ χεῖρες τοῦ προστάτου, εἰς ἃς ἔμελλε νὰ ἐγχειρίσῃ τοὺς ὑμνητικούς ἐκείνους στίχους καὶ τὴν ἀτυχῆ μεταμφίασιν τοῦ Ὀμήρου, ἔφερον ἔτι τὰ ἴχνη τοῦ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ καὶ προκατόχου ἐν τῇ οἴκῳ ἐκείνῳ τῶν δεσποτῶν τῆς Ἄρτης, οὗ αἱ τραγωδίαὶ δὲν εἴλκυσαν ἀκόμη τὴν προσοχὴν Ἑλληνος Σαικσπύρου.

Οὐδὲν ἄλλο πλὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ἑρμονιακοῦ κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἔμμετρον παραφράσεως ἢ μᾶλλον γελοιοποιήσεως τῆς Ἰλιάδος παρήχθη ἐν Ἠπείρῳ ἐπὶ αἰῶνας ὅλους, καὶ καὶ Μοῦσαι ἐφαίνοντο εἰς αἰὲ ἐγκαταλιποῦσαι τὴν γῆν. ἤς αὐτὸς ὁ μέ-

γιστος ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις βασιλεὺς, ὁ Πύρρος, εἶχε χειρισθῆναι πλὴν τοῦ ξίφους καὶ τὴν γραφίδα. Οὕτω παραδόξως καὶ δυσεξηγήτως χώρα, οἷα ἡ Ἑπείρος, θαυμασίως διασώσασα εἴπερ τις καὶ ἄλλη ἀκραίφνη τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα καὶ ἀκήρατον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν διὰ τῶν αἰώνων, δημιουργήσασα δ' ἄλλως ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ δεσποτάτου ἀπράμιλλα ἔργα τῆς βυζαντιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς, οἷα ἡ Παρήγορίτσα τῆς Ἄρτης, οὐδὲν συνεχίζνευκεν εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐφ' ὅσον ἐρριπίζετο ὑπὸ τῆς αὔρας τῆς αὐτονομίας. Εἶχε παρά πᾶσαν προσδοκίαν ἀνάγκην δουλείας διὰ τὴν βλαστήσῃ τοὺς πλουσίους ἐκείνους καρποὺς τοῦ πνεύματος, οὓς βλέπομεν κατόπιν ἀναθάλλοντας παραλλήλως πρὸς τὰς σπονδὰς τοῦ ἡπειρωτικοῦ αἵματος καὶ τὴν ἀφειδῆ διάθεσιν τοῦ ἡπειρωτικοῦ χρήματος ἐν τῇ ὑπερρεσίᾳ τῆς ἐθνικῆς ιδέας. Πράγματι εὐθὺς ἅμα τῇ ὑπὸ τῶν Σέρβων καθυποτάξει τῆς Ἑπείρου, ὑπερμεσοῦντος τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, ἀνοίγεται πρὸ ἡμῶν ἡ βίβλος δύο ἄλλοθεν ἀγνώστων μοναχῶν, ἀναγραφόντων τὴν ἱστορίαν τῆς τυραννουμένης πατρίδος. Ὁ Κομνηνὸς καὶ ὁ Πρόκλος γράφουσι τότε τὸ «Ἱστορικόν», ὡς αὐτοὶ τὸ ἰνόμασαν, ἢ μᾶλλον τὸ χρονικὸν «περὶ διαφόρων δεσποτῶν τῆς Ἑπείρου καὶ τοῦ τυράννου Θωμᾶ τοῦ δεσπότη καὶ Κομνηνοῦ τοῦ Πρελούμπου». Ἡ στυγερὰ μορφή τοῦ Σέρβου δυνάστου Θωμᾶ Πρελιούμποβιτς εἶνε ἡ πρώτη καὶ κυρίως προβάλλουσα ἐνώπιον τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν ἐν τῇ συγγραφῇ τῶν δύο ἡπειρωτῶν μοναχῶν. Εἰκόνας πίεσεως, ὠμότητος, ἀπανθρωπίας διαδέχονται ἀλλήλας. Ἐκ τοῦ μέσου τῶν σελίδων τοῦ χρονικοῦ ἀκούεται διάτορος ἡ κραυγὴ τοῦ πόνου τῶν υποδούλων τῶν στερηθέντων τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Σέρβος μετέβαλον τὴν πολυθρόνητον τῶν Ἰωαννίνων πόλιν εἰς πολυθρόνητιον, ἀφαιρέσαντες τὸ λαμβδὰ καὶ προσθέντες ἀντ' αὐτοῦ τὸ νϋ, λέγει τὸ χρονικόν. οὗ δὲ συγγραφεὺς «ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν προφορὰν ἢ τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ ἐπιθέτου»¹. Ὁ Σέρβος δορικτήτωρ, ὁ Ἀλβανὸς ἐπιδρομεὺς διεκδικούσιν ἐν μέσῳ ὀργῶν καὶ ἀντιδιαμαχόμενοι τὴν γῆν, ἐξ ἧς εἶχον ἐκπηγήσει τὰ δύο ὀνόματα τοῦ ἑλλοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. τὸ ὄνομα Ἑλληνας, τὸ ὄνομα Γραικοί,

¹ Μουστοξύδου Ἑλληνομνήμων σ. 502 στήμ. 17.

καὶ ὁ χρονογράφος κλείει τὴν ἱστορικὴν τοῦ βιβλίου μετὰ τὰς λέξεις Δάκρουσι δὲ γέγραφα ταῦτα, οὐ μέλανι τοῦτο γὰρ ἴδιον πέφυκεν ἀγάπης πληροειδέτης, τὸ χαίρειν μετὰ χαιρόντων καὶ συμπενθεῖν τοῖς πενθοῦσιν. Ἄλλὰ προσκυνῶ, Χριστέ, τὰς κρίσεις σου, αὐτὰς δὲ οὐκ ἐξετάζω, ὅτι σοὶ δόξα πρόπει, μονογενὲς υἱὲ θεοῦ τοῦ προανάρχου. σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἁμήν¹.

Ἡ κατακλείς αὕτη, δεικνύει ὅλην τὴν εὐλάβειαν τοῦ γράψαντος μοναχοῦ. Διαφαίνονται ἤδη ἐν τούτῳ τῷ ἐπιλόγῳ αἱ δύο ἐκείναι λέξεις αἱ ἀποτελοῦσαι κατόπιν τὸ πρόγραμμα τοῦ τουρκοκρατουμένου ἑλληνισμοῦ. Πίστις καὶ Πατρίς. Νομίζει τις, ὅτι ὁλέπει τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο συντασσόμενον ἐν μέσῳ λιθάνωτου ἀνερχομένου πρὸς τὸν πλάστην, γραφόμενον ἐπὶ χάρτου ὑακρυδρέκτου, ἐν τῇ μοναχικῇ κέλλῃ, ἐν ᾗ ἐξώθεν ἀντήχει τὸ σήμαντρον τῆς μονῆς καλοῦν εἰς δέησιν τοὺς μοναχοὺς. Ἀπὸ τοῦ ἐρημικοῦ ἐκείνου κελλήου παρτηκλούθει ὁ χρονογράφος ἐκ τοῦ πλυσίου τὴν ἐπὶ τῆς πατρῴου γῆς πάλιν. Ἦτο πάλιν, σθεναρὰ μικροκόσμου, ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὴν σχετικῶς μικρὰν γωνίαν γῆς, ἐν ᾗ ἐτελεῖτο ὁ περιγραφόμενος ἀγὼν. Καὶ τοῦ μικροκόσμου ἐκείνου μία ἰδιαζόντως μικύλλη σκιανὴ λαμβάνει μορφήν εἰδυλλίου μᾶλλον ἢ διηγῆσεως πολεμικῆς. Εἶνε ἡ σκιανὴ τῆς ἀντεπιθέσεως τῶν ὑπὸ τοῦ Σέρβου Πρελιούμποβιτς δυναστευομένων Ἰωαννιτῶν κατὰ τῶν ἐναντίον αὐτῶν ἐπιτεθέντων Ἀλβανῶν. Θέατρον τοῦ ἀγῶνος εἶνε ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἡ ἐν αὐτῇ νησίς, ἣν καταλαβόντες ἐξώρμησαν ἐξ αὐτῆς ἀπειροπληθεῖς οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Μαλάκασας μετὰ μονοξύλων καὶ μᾶς βόλκας, ἧτοι μεγαλειτέρου πωσ σκάφους. Ἄλλ' οἱ Ἰωαννίται ἀντεπεξήλθον μετὰ δύο βαλκῶν καὶ ὀλίγων μονοξύλων, ἐν ᾗ συγχρόνως οἱ ἐν τῇ πόλει ἐναπολειφθέντες ἐδέοντο τοῦ πολιούχου ἀρχαγγέλου Μιχαήλ νὰ σώσῃ τὴν πόλιν. Καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν ἄνω δυνάμεων ἐφάνη πράγματι ἀντιλήπτωρ, ὁ στόλος τῶν ὑπεναντίων ἐνικήθη, καὶ ἡ πόλις ἐσώθη².

Ἡ διήγησις περὶ τῆς μικροσκοπικῆς ναυμαχίας εἶνε οὕτω ζωηρὰ, ὥστε ἐμποιεῖ τὴν αἰσθησιν, ὅτι ἐγράφη ὑπὸ αὐτόπτου. Ὅταν δ' ἐνθυ-

¹ Αὐτόθι σ. 561.

² Αὐτόθι σ. 525.

μηθῶμεν τὴν ἱστορίαν τῆς νησιδος, καὶ λάθωμεν ὑπὸ ὄψιν τὸ πλῆθος τῶν ἐπ' αὐτῆς μόναστηρίων. θυνάμεθα μετὰ πολλῆς τῆς πιθανότητος νὰ στήσωμεν ἐπὶ τῶν μικρῶν παραθύρων ἐνὸς αὐτῶν τοὺς μοναχοὺς τοὺς γράψαντας τὸ χρονικὸν καὶ παρακαλουθοῦντας τὴν ναυμαχίαν τῆς λίμνης, ἐν ᾗ ἀπέβαντι ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἰωαννίνων οἱ κάτοικοι ἐθεῶντο τὴν πάλιν καὶ ἐν μέσῳ εὐχόμενοι παρήτρυνον εἰς νίκην τοὺς ἐδίοις ἀγωνιστάς.

Προλαμβάνει οὕτω νέαν ζωὴν κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐρμηνευόμενον ὡς γέννημα τῆς νησιδος τῆς λίμνης τὸ χρονικὸν τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Πρόκλου, τὸ πρῶτον ἄξιον λόγου πνευματικὸν προϊόν τῶν μεσαιωνικῶν Ἰωαννίνων.

Ὡς γέννημα τῆς λίμνης! Ἐὰ Ἰωάννινα δὲν εἶνε φαντασιὰ ἄνευ τῆς λίμνης ἐκεῖνης, ὡς δὲν θυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τὴν Βενετίαν ἄνευ τῆς πλατείας τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Μὲ τὸν περικαλλῆ στέφανον πέριξ τῶν γραφικῶν ὀρέων, ἧν αἱ κλιτύες λούονται εἰς τὰ γλαυκὰ ὕδατα, μετὰ τὴν ἀντανάκλασιν τῶν ἀναστρόφων εἰδωλίων τῶν βράχων τῆς ἀκροπόλεως καὶ τῆς φυτείας αὐτῆς καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς κτιρίων εἰς τὰ βάθη τοῦ παρὰ τοῦς πρόποδας ὑψηλοῦ ὄρμου εἶνε ἐν ὄρει νηγεμίας οἶονεἰ ἄλλῃ τις γλαυκὴ πλατεία, ἐνόηοντα τὴν πόλιν μετὰ τὴν νῆσον. Ἡδονικῶς σύρονται ἐπὶ τῶν ὑδάτων τὰ κατ' ἰδιᾶζοντα τρόπον ἐρεσσόμενα ἀκάτια, ὡς ἄλλαι νῆσοι ἐκ τῶν ἐν ἀφλοῖνιξ διανηχομένων διὰ τῆς λίμνης. Ἀλλὰ καὶ κινεῖται ποτε ἡ λίμνη, οὐ σπανίως κυμανομένη, καὶ ἰκανὰς φορὰς μνημονεύεται ὡς παγεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ἡ λίμνη ἐκεῖνη, ἥτις ἄνευ δὲν θυνάμεθα νὰ ἐγνοήσωμεν τὰ Ἰωάννινα, εἶνε οἶονεἰ ἀκατανόητος ἄνευ τοῦ ἀναγκαίου αὐτῆς συμπληρώματος, τῆς νῆσου. Ἡ χαριτωμένη νησίς μετὰ τὸν ἰδιόρρυθμον πλῆθυσμόν τῶν οἰκητόρων αὐτῆς, ἀλιέων καὶ ἐλλιμνίων ἠγεραιῶν, μετὰ τὰς ἑπτὰ αὐτῆς ἐν χώρῳ οὕτω μικρῷ μονὰς, κέντρον ὑπάρξασα πυκνῆς λατρείας, ἀλλὰ καὶ ἔδρα παραθερισμοῦ καὶ ψυχαγωγίας τῶν τε Χριστιανῶν καὶ τῶν Τούρκων κατοίκων, συνδυάζει πρὸς τὴν δόξιν τὰς περιεργαστάς τῶν ἀντιθέσεων. Ὑπὲρξεν ἄφ' ἐνὸς μὲν ἐπιγγελημένη γῆ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς γαλήνης τῶν ἀποταξιαμένων τῷ κόσμῳ καὶ ἀρνούμενων τὴν τάρκα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως τὸ πολυτάραχον ἐντευκτῆριον τῶν ἐπιζητούντων τὴν

ἡδονὴν ἐν τῇ εὐωχίᾳ καὶ τῇ ἀπολαύσει τῶν ἐγκοσμίων. Ἀπὸ τῶν δευράδων τῆς νήσου δὲν ἀντήχουν μόνον ψαλμῳδαί, ἀλλὰ καὶ παροίγια ἄσματα ἐρώτων, ἕως μίαν ἡμέραν ἢ εἰρηναία ἐκείνη καλιὰ τῶν ἀναχωρητῶν ἅμα καὶ τῶν ἐορταστῶν μετεβλήθη εἰς σκηνὴν τραγωδίας διὰ τοῦ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος φόνου τοῦ Ἄλῃ ἐκείνου, ὅστις πρὸ ὀλίγου χρόνου εἶχε μεταβάλει τὴν ὠραίαν λίμνην τὴν περιδρέχουσαν τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου εἰς τάφον τῆς κυρᾶς Φροσύνης καὶ τῶν μετ' αὐτῆς συμπνιχθεισῶν δεσποινῶν τῶν Ἰωαννίνων ¹.

Ἡ θρυλητὴ ἐκείνη νήσος τῶν ποικίλων καὶ ἀντιθέτων παραδόσεων κατέχει ἰδιόζουσαν θέσιν καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς παιδείας ἐν Ἰωαννίνοις. Ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ καὶ ἐπιφανεστάτῃ τῶν μονῶν αὐτῆς, τῇ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ ἐπονομαζομένου Σπανοῦ, ὁ οἰκονόμος Ἰωαννίνων Μιχαὴλ ὁ Φιλανθρωπηνὸς ἱδρυσεν ἤδη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ δεσποτάτου τῷ 1282 τὴν πρώτην σχολὴν τῶν Ἰωαννίνων ².

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἱδρυτοῦ, ὅστις ἀπέθανε τῷ 1332, ταφεὶς ἐν τῷ ναῷ τῆς μονῆς ³, ἐξηκολούθησεν ὑφισταμένη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἄλλων μεταγενεστέρων γόνων τοῦ αὐτοῦ οἴκου, ἰθυόντων ὡς ἡγουμένων τὰ τῆς μονῆς ἐκείνης, ἐν οἷς ὁ Νεόφυτος Φιλανθρωπηνὸς, ἀποθανὼν τῷ 1532, ὁ Ματθαῖος, ἀποβιώσας τῷ 1534, καὶ ὁ ἐν ἔτει 1542 σακελλάριος τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων Ἰωάσαφ ⁴. Ἐξήλθον δὲ τῆς σχολῆς ταύτης ἄξιοι λόγου ἱερομόναχοι καὶ ἱεράρχαι, «ἐν οἷς Πρόκλος (1410), Νήφων ὁ Μεταξᾶς (1500), μητροπολίτης Ἰωαννίνων, Παρθένιος ὁ μικρὸς ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων, Ἀδριανουπόλεως ἀναρρηθὲς, καὶ ὁ ἐξ Ἰωαννίνων Ἰωάσαφ, πατριάρχης (1549) ἀναδειχθεὶς» ⁵. Εἰς τούτους δὲ προστίθενται ὁ μετὰ τοῦ Πρόκλου ὡς συγγρα-

¹ Σπυρ. Π. Λάμπρου. «Ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων καὶ αἱ ἐπὶ τῆς νήσου αὐτῆς μοναὶ» ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. ΙΑ', 1914, σ. 3 κ. ἐ.

² Π. Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου. Ἐν Ἀθήναις. 1856. Τόμ. Β' σ. 275, ὅστις τὴν κτίσιν τῆς μονῆς καὶ τὴν ἱδρυσιν τοῦ «φοιτητηρίου» κατεοῖδαζεν εἰς τὸ 1292. — Ματθαίου Παρανίκα Σχεδίασμα περὶ τῆς ἐν τῷ ἐλληνικῷ ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. 1867 σ. 44. — Ἰωάννου Δαμπερίδου Περὶ τῶν ἐν Ἡπείρῳ ἀγαθοεργημάτων. Ἐν Ἀθήναις. 1880. Μέρους α' σ. 44. — Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. ΙΑ', 1914. σ. 6.

³ Π. Ἀραβαντινοῦ ἰνθ' ἀν. σ. 221.

⁴ Παρανίκα ἰνθ' ἀν. σ. 62.

⁵ Δαμπερίδου ἰνθ' ἀν. Ἀκριδέστερον ὁ Ἰωάσαφ ἐπατριάρχεισε 1551-69.

φρὺς τοῦ χρονικοῦ συγκαταφερόμενος Κομνηνός καὶ ὁ Μακάριος Φιλανθρωπηγός (1426)¹. Φαίνεται δὲ διδάξας ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ τελευταῖοντος τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ἢ ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἐβδόμου καὶ Μάξιμος ὁ Πελοποννήσιος². Καὶ συγκαταριθμοῦνται μὲν ὑπὸ τινῶν εἰς τοὺς ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ μαθητεύσαντας καὶ οἱ ἐκ τοῦ ἐπιφανοῦς ἐν Ἰωαννίνοις οἴκου τῶν Ἀφαράδων ἀδελφοὶ Νεκτάριος καὶ Θεοφάνης³. οἱ κτίσται τῆς τῶν Μετεώρων μονῆς τοῦ Βαρλαάμ, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας αὐτῶν οὐδὲν τοιοῦτον ἐξάγεται· λέγεται δὲ μόνον, ὅτι διέτριψαν παρά τινι ἀσκητῇ Σάδῳ, οὐ ἔτυχον ὡς εἰσηγητοῦ εἰς τὸν μοναστικὸν βίον. Ἰσως δὲ καὶ διδασκάλου⁴. Διειρηθήτω δ' ἡ σχολὴ ἐκείνη μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ 1642⁵.

Ἐπισημαίνεται ὅτι οἱ φοιτῶντες εἰς τὴν μοναστικὴν ἐκείνην σχολὴν εἶπερ τινὲς καὶ ἄλλοι ἐδιδάσκοντο νὰ συνδυάζωσι τὸν νέον ἑλληνισμόν πρὸς τὸν ἀρχαῖον, τεκμαιρόμεθα ἐκ τῶν περιέργων τοιχογραφιῶν τοῦ νάρθηκος τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς, αἵτινες δεικνύουσι τὸν σύνδεσμον καὶ τὴν ἀλληλεγγύην μεταξὺ τῆς ἀρχαίας παιδείας καὶ τῆς ὀρθοδοξίας. Πράγματι ἐν μέσῳ τῶν ζωγραφιῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας βλέπομεν ἐκεῖ εἰκόνας φερούσας τὰς ἐπιγραφὰς "Ἑλλην Πλάτων", "Ἑλλην Ἀπολλώνιος", "Ἑλλην Σόλων", "Ἑλλην Ἀριστείδης", "Ἑλλην Πλούταρχος", "Ἑλλην Θουκυδίδης φιλόσοφος"⁶.

¹ Παράνικα ἐνθ' ἄν.

² Β. Μυστακίδου ἐν τῷ Παρνασσῷ Τόμ. Ζ', 1886, σ. 185 κ. ἑ.

³ Παράνικα ἐνθ' ἄν. Ἡ ὑπ' αὐτοῦ μνηστὴρ τοῦ ἔτους 1470 ὡς πρὸς τὸν Νεκτάριον εἶνε πρόωρος. Μόλις τῷ 1506 ἔβλεπομεν τοὺς δύο ἀδελφοὺς κτίσαντας πρὸ τῆς εἰς τὰ Μετέωρα μεταβάσεως τὴν ἐν τῇ νησίδι τῶν Ἰωαννίνων μονὴν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος. Ἴδε Νέον Ἑλληνομνήμονα ἐνθ' ἄν σ. 9 κ. ἑ.

⁴ Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Β', 1906, σ. 98.

⁵ Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ ἀγίου Περιστερᾶς κ. Μελετίου ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. ΙΑ' σ. 6, ὅπου ἐκ τυπογραφικοῦ παροράματος φέρεται τὸ ἔτος 1612 ἀντὶ τοῦ 1642. Ὁ κ. Β. Μυστακίδης (Συμδολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν Ἰωαννίνοις σχολῶν ἐν τῷ Παρνασσῷ Τόμ. Ζ', 1886, σ. 57) λέγει τὴν σχολὴν τῶν Φιλανθρωπηγῶν διατηρηθεῖσαν μέχρι τοῦ 1645. Οὐκ ὀρθῶς δ' ἔχει ἢ παρὰ τῷ Παράνικα ἐνθ' ἄν. σ. 62 μέχρι τοῦ 1756 παράτασις τοῦ βίου τῆς σχολῆς.

⁶ Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. ΙΑ' σ. 7, ὅπου κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Ν. Ὀθωναίου λέγεται, ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας ὡς καὶ ἑτέρου φιλοσόφου εἶνε δυσδιάκριτα. Παρὰ τῷ Δαμπερίδῃ ἐνθ' ἄν. σ. 45 προστίθεται ὁ φιλόσοφος Χίλων. Κατὰ δὲ τὸν Ν. Τσιγαρᾶν (Ἡπειρωτικὰ ἐν τῷ τοῦ Εἰρηναίου Ἀσω-

Εἶδομεν ἤδη τὸ χρονικὸν τοῦ Πρόκλου καὶ τοῦ Κομνηνοῦ συνταχθέν ἐν τινι τῶν μονῶν τῆς νήσου, καὶ δὴ ἴσως ἐν τῇ τῶν Φιλανθρωπινῶν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως οἱ λόγιοι αὐτῆς μοναχοὶ ὑπῆρξαν οἱ θεματοφύλακες τῶν περὶ τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τῆς τουρκοκρατουμένης Ἠπείρου παραδόσεων καὶ ἀντέγραφον ἢ συνέγραφον πᾶν ὃ τι ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς¹. Οὕτως ἐγεγνήθη ὁ μέγας ἐκεῖνος ἡπειρωτικὸς κώδιξ ὁ γνωστός ὑπὸ τὸ ὄνομα Κουβαράς. Καὶ ἐνομίσθη μὲν, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἔλαβε τὸ χειρόγραφον ἐκεῖνο ἐκ τοῦ σχήματος· ἀλλ' ὁ Κουβαράς οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ κουβάριον. ὠνομάσθη δὲ οὕτω διὰ τὸ μέγεθος ὡς κώδιξ πολυμιγῆς καὶ πολυσύνθετα περιέχων, καθ' ὃν τρόπον ἄλλον παμμέγιστον κώδικα οἱ μοναχοὶ τῶν Ἰβήρων τοῦ Ἁγίου ὄρους ὠνόμασαν Ὠκεανόν. Εἶχε δ' ὁ Κουβαράς τοιοῦτον ὄγκον καὶ μέγεθος, ὥστε λέγεται, ὅτι ἐχρησίμευε καὶ ὡς ὑποπόδιον τῶν κανδηλαπτῶν, οἵτινες ἐπάτουν ἐπ' αὐτοῦ, ὅπως ἀνάπτωσι τὰς ὑψηλὰς κειμένας κανδήλας τῶν ἁγίων εἰκόνων τοῦ τέμπλου τῆς ἐκκλησίας. Ἐσώζετο δὲ ὁ κώδιξ ἐκεῖνος μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ὅτε ἡ κατεκερματίσθη ὑπὸ τῶν Ἀλδανῶν ἢ ὑπεξηρέθη, ἢ ἀπήχθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὰς

πίου Ἀττικῶ Ἡμερολογίῳ τοῦ 1886 σ. 327 ἐν σημ.) « δυστυχῶς μέγα μέρος τῶν τοίχογραφιῶν τούτων κατεστράφη, ἐν δὲ τῷ περισωθέντι ὑπάρχουσιν αἱ εἰκόνες Θεοκυδίδου καὶ μετ' αὐτὴν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Δημοσθένους καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Πλάτωνος καὶ Βασιλείου τοῦ μεγάλου καὶ οὕτω καθεξῆς πολλῶν ἄλλων Ἑλληνίων συγγραφέων καὶ πατέρων τῆς ἐκκλησίας. » Ἀλλὰ καὶ αἱ μοναὶ τοῦ Ἁγίου ὄρους παρέχουσιν ἡμῖν τὸ αὐτὸ φαινόμενον κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς τοῦ **Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ** Ἑρμηνείας τῆς ζωγραφικῆς ἐκδ. **Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως**. Ἐν Πετρούπολει 1909 σ. 82 κ. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Βελᾶς τῆς Ἠπείρου « ἀνιστοροῦνται σὺν τοῖς εὐκλείσι τῆς ἁγίας ἡμῶν ἐκκλησίας πατέρι καὶ φιλόσοφοι καὶ ἱστορικοὶ Ἕλληνας » κατὰ τὸν **Δαμπερίδην** (Ἠπειρωτικὰ μελετήματα, τεύχος ἕκτον. Ἱερὰ ἐν Ἠπείρῃ σκηνώματα ἐξ ἀλλοδαπῆς δωρεῆς τυγόντα. Ἰν Ἀθήναις, 1888, σ. 9). Πρόλ. Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. ΙΓ' σ. 266.

¹ Πρόλ. τὰ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ **Pouqueville** (Voyage dans la Grèce. Ἐν Παρισίοις 1821. Τόμ. Ε' σ. 200 κ. ἐ.) ἐκδοθέντα ἡπειρωτικὰ ἱστορήματα, ἅτινα εἶτα ἐξεδόθησαν ἐν τῇ Βυζαντιδὶ τῆς Βόννης τῷ 1849 ὑπὸ τοῦ **Immanuel Bekker** ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν **Historia politica Constantinopoleos. Epirotica**. Ἴδε καὶ τὸ Χρονικὸν Δρυοπίδος τὸ ἐκδοθὲν τῷ 1871 ὑπὸ **Ἀθ. Πετρίδου** ἐν Τόμῳ Α' μέρει β' τῶν **Νεοελληνικῶν ἀναλέκτων** τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσῶ.

διαφόρους φήμας, ὅπως ὅποτε ἀπολεσθεὶς πρὸς μεγάλην ἕξιμίαν τῆς ἠπειρωτικῆς ἱστορίας¹.

Ἄλλ' ἡ σχολὴ τῶν Φιλανθρωπινῶν δὲν εἶνε ἡ μὲν τῶν νησιωτικῶν σχολῶν τῶν Ἰωαννίνων. Μακροῦς μετὰ τὴν διάλυσιν αὐτῆς χρόνους ὁ Ἰωαννίτης Ἀθανάσιος Παπούλας, ὅστις ὡς ἀρχιμανδρίτης καὶ ἡγούμενος Ἀδβακούμ ὑπῆρξε τῶν ἱερωμένων καὶ πατριωτῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐτίμησαν τὸ βῆσον καὶ ὑπερέτησαν ἐκθύμως τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν πατρίδα, συνέστησε τῷ 1872 ἐν ἑτέρᾳ μονῇ τῆς νήσου, τῇ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῶν Μεθοδάτων ἢ Γκιουμάτων, τῇ σήμερον τιμωμένῃ ἐπ' ὀνόματι Θεοτόκου Ἐλεούτης, σχολὴν ἱερατικὴν, ἣν καὶ ἐπροίκισε διὰ κτιρίου κτισθέντος ἀδρᾶ αὐτοῦ δαπάνῃ. Τὴν σχολὴν δὲ ταύτην διευθύνει ἀπὸ τοῦ 1879 μέχρι καὶ τῆς σήμερον πατριωτικιώτατα καὶ τελεσφορώτατα ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Παπούλα Μελέτιος, ὁ νῦν ἁγίας Περιστερᾶς, ὅστις, ἀφ' οὗ διέσπειρεν ἐπὶ τεσσαράκοντα σχεδὸν ἡδὴ ἔτη ἀνά τὴν Ἠπειρον δεκάδας διδασκάλων καὶ ἱερέων ἐγγραμμάτων, ἠτύχησε γὰρ ἴδῃ ἐν γήρατι πολιῷ τελεσθέντα τὰ πατριωτικά του ὄνειρα διὰ τῆς ποθητῆς ἀπελευθερώσεως τῆς γενετέρας².

Ἄλλ' ἐπιστρέψωμεν εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους. Εἶδομεν τὴν περὶ τὸ 1642 διάλυσιν τῆς ἐπὶ τῆς νήσου σχολῆς τῶν Φιλανθρωπινῶν. Ἦδη, πρὶν αὕτη διαλυθῆ, ὑφίστατο παραλλήλως καὶ ἄλλη σχολὴ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων, ἧς δύο καὶ μόνους γινώσκωμεν διευθυντάς, τὸν Μακάριον Τσεχούλιν μέχρι τοῦ 1543 καὶ τὸν Μανασσῆν Πλέσσαν μέχρι τοῦ 1555³. Ἐκεῖτο δ' ἡ σχολὴ αὕτη ἐντὸς τοῦ φρουρίου, ὅπερ συμφώνως τῇ συμβάσει τῆς εἰς τοὺς Τούρκους παραδόσεως τῆς πόλεως τῷ 1431 δὲν εἶχε καταληφθῆ ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐχρησίμευεν ἀντὶ κατοικίας τῶν Χριστιανῶν. Ἄλλ' ὅτε τῷ 1612 ἐξερράγη καὶ ἐπνίγη ἐντὸς αἵματος ἡ πολυθρόλητος ἐκείνη ἐπανάστασις, ἧς ἡγήτης εἶχεν ὑπάρξει ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Ἰρίκκης

¹ Ν. Τσιγαρᾶ ἐνθ' ἀν. σ. 327 κ. ἐ.—Νέου Ἑλληνομνημόνος Τόμ. ΙΑ' σ. 7 κ. ἐ.

² Νέου Ἑλληνομνημόνος Τόμ. ΙΑ' σ. 17 κ. ἐ.

³ Σάθα Νεοελληνικὴ φιλολογία σ. 233. — Παράνικα Σχεδιάσμα σ. 62. — Chassiotis L'instruction publique chez les Grecs depuis la prise de Constantinople par les Turcs jusqu'à nos jours. Ἐν Παρισίοις, 1881 σ. 45.

Διονύσιος ὁ ἐπονομαζόμενος Σκυλλόσοφος, τότε κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης ἐξώσθησαν οἱ Χριστιανοὶ ἐκ τοῦ φρουρίου. Συγκρατελύθη, ἀρχὴ τότε ἡ σχολὴ ἐκεῖνη¹ ἢ ἐξηκολούθησε μὲν ὑφισταμένη, ἀλλ' ἐν τῷ ἄστει τῶν Ἰωαννίνων²: Καὶ μνημονεύονται μὲν μαθητεύσαντες ἐν αὐτῇ μεταξὺ τῶν πρὸς τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1612 σπουδασάντων Σωφρόνιος ὁ κατόπις ἐπισκοπεύσας ἐν Χιμάρᾳ (1500), Ἐπιφάνιος ὁ Ἠγουμένιος (1500) καὶ Νικόλαος ὁ Γλυκύς (1610). Ἀλλὰ δὲν γινώσκωμεν, ἂν ἐν αὐτῇ, λειτουργήσῃ καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἐκκένωσιν τοῦ φρουρίου, ἐφοίτησαν ὁ Νικόλαος Κεραμεὺς (1630) καὶ ὁ Ἀθηναῖος ἱερομόναχος Νικηφόρος Πριγγιλεὺς³, ἢ μᾶλλον ἐμαθήτευσαν, ὡς εἰκάζω, ἐν τῇ μόνῃ διατηρουμένῃ σχολῇ τῶν Φιλανθρωπικῶν τῇ ἐν τῇ νήσῳ. Οὐχ ἦττον ἐν τινι χειρογράφῳ σημειώματι ἐλληνικοῦ τινος κώδικος τῆς ἐν Μόσχᾳ Συνοδικῆς βιβλιοθήκης, ἐν ᾧ περιέχετχι ἐπιστολὴ τοῦ Κρητῶς ἱερομονάχου Νεκταρίου, τοῦ ἔπειτα πατριάρχου Ἱεροσολύμων, πρὸς Γερμανὸν τὸν Λοκρόν, ὁ Γερμανὸς προσεσημείωσε τάδε· Κατὰ τὸ 1645 ἠκροώμεθα φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις πρὸ Θεοφίλου τοῦ Κορσυδαλεῖ· ἦν δ' οὗτος ἄκως εἰς φιλοσοφίαν ὑπερηκοντικῶς οὐ μόνον πάντας τῶν ἐν Ἰταλίᾳ φιλοσοφούντων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν Ἑλλήνων τῶν ἡμετέρων οὐ κατόπιων. Μετὰ δὲ τὴν τελευταίαν Κορσυδαλέως ἐμελειῶμεν ἀλλήλοις τὰ ἀκουσθέντι δ' τε Νεκτάριος καὶ Διονύσιος ὁ ἐκ Ναυπλίου καὶ δύο τῶν εὐγενῶν Ἀθηναίων, καὶ μετὰ τούτων ἐγώ. Ἦλθεν ἐξ Ἰωαννίνων Νικηφόρος τις Πριγγιλεὺς τὸ ἐπίκλην, Ἀθηναῖος καὶ αὐτὸς, δὲ ἤρξατο πειράζειν ἡμᾶς προβλήμασί τισιν ἐκ τῶν τοῦ Κορσούλου τοῦ Κερκυραίου (γρ. Ζακυνθίου) μαθητῶν προβληθεῖσιν εἰς Ἰωάννινα, πρὸς ἃ ἐγγράμπτω ἢ ἐπιστολῇ (ἢ τοῦ Νεκταρίου πρὸς τὸν Γερμανὸν) καὶ τὸν προσβαλλόμενον (γρ. προβαλλόμενον) εἰς φυγὴν ἐλάσασα⁴.

¹ *Chassiotis* ἐνθ' ἀν. σ. 47.

² *Παρανικα* Σχεδιάσμα σ. 62.

³ *Παρανικα* Σχεδιάσμα ἐνθ' ἀν.

⁴ *Matthäi* Ποικίλα ἑλληνικά. Ἐν Μόσχᾳ, 1811 σ. 250 κ. ε. — *Σπυρ. Π. Λάμπρου* Ἀθηναῖοι βιβλιογράφοι καὶ κτήτορες κωδίκων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τοῦ Παρνασσοῦ ἐτ. 9', 1902, σ. 201 καὶ χωριστοῦ τεύχους σ. 45.

Ἄλλ' ἐκ τοῦ σημειώματος τούτου δὲν ἐξάγεται οὔτε ὅτι ὁ Νικηφόρος Πριγγιλεὺς¹ ἐσπούδασεν ἐν Ἰωαννίνοις, καὶ ὃν ἐν τῇ σχολῇ τοῦ φρουρίου, ὁρῆθεν διατηρουμένην ἔτι. οὔτε ὅτι «κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐν Ἰωαννίνοις ὑπῆρχον πολλοὶ μαθηταὶ τοῦ ἐκ Ζακύνθου Νικολάου Κουρσούλου».

Ὅπως δὲ ἴσως ὀλιγοχρονιωτάτη ὑπῆρξεν ἡ διακοπὴ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἰωαννίνοις. Πράγματι ἤδη τῷ 1648 βλέπομεν ἰδρυομένην οὐχὶ πλεόν ἐπὶ τῆς νήσου, οὐδ' ἐν τῷ φρουρίῳ, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων τὴν σχολὴν Ἐπιφανίου τοῦ φέροντος τὸ ἐπώνυμον Ἠγουμένου. Ἦτο δ' ὁ Ἐπιφάνιος Ἰωαννίτης ἔμπορος ἐν Βενετία, ὅπου διέτριβε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Γεωργίου, τιμώμενος μὲν ὑπὸ τῆς ἐν τῇ πόλει τῶν δογῶν ἐλληνικῆς ἀδελφότητος. ἦτις τετράκις ἀνέδειξεν αὐτὸν ἐπιστάτην (*guardiano*)², εὕρισκόμενος δ' εἰς σχέσεις φιλικὰς μετὰ ὁμογενῶν λογίων καὶ δακτυλίων πρὸς ἔκδοσιν βιβλίων³. Μὴ λησμονῶν δ' ὁ Ἐπιφάνιος τὴν γενέτειραν, ἀνέκτισε μὲν ἰδίαις δαπάναις τὴν ἐν Ἰωαννίνοις ἐκκλησίαν Παναγίας τῆς Περιελέπτου τῷ 1647⁴, τὸ δ' ἔτος τοῦ θανάτου 1648⁵ ἰδρυσεν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τὴν φερόνυμον αὐτοῦ σχολὴν⁶. Χαρακτηριστικὸν δὲ εἶνει, ὅτι ὁ αὐτὸς συνέστησε ταυτοχρόνως καὶ σχολὴν ἐν Ἀθήναις. Ἀλλὰ μέχρι τινὸς οὐδεὶς εὕρισκετο ὁ ἀνκλαμβάνων τὴν διδασκαλίαν ἐν Ἰωαννίνοις. Διὸ τὸ κατ' ἀρχὰς ἐκ τῶν πόρων τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Ἐπιφανίου ἐσπούδαζον Ἰωαννίται γένοι ἐν Βενετία, διδασκόμενοι τὰ

¹ Ἴδὲ περὶ αὐτοῦ Σπυρ. Π. Λάμπρον ἐνθ. ἀν. σ. 199 κ. ε. καὶ χωριστοῦ τεύχους σ. 44 κ. ε.—Πρὸς. Τοῦ αὐτοῦ Προσθῆκαι εἰς τοὺς Ἀθηναίους βιβλιογράφους ἐν Ἐπετηρίδι Παρνασσοῦ ἔτ. II' σ. 59 κ. ε. καὶ χωριστοῦ τεύχους σ. 11 κ. ε.

² Ἰω. Βελοῦδου «Ἑλληνικὴν ὀρθοδόξον ἀποικίαν ἐν Βενετία» ἐν τῇ ἡμερολογίῳ Χρυστάλλης. Ἐν Βενετία, 1872 σ. 175.

³ *Legrand Bibliographie hellénique... au dix-septième siècle* Ἐν Παρισίοις. 1895 σ. 158.

⁴ Βελοῦδου ἐνθ' ἀν. σ. 125. — *Legrand* ἐνθ' ἀν. σ. 159.

⁵ Ἴδὲ τὴν ἐπιτάφιον τοῦ Ἐπιφανίου Ἠγουμένου ἐπιγραφὴν παρὰ Βελοῦδου ἐνθ' ἀν. ἐν σ. 12 τοῦ παραρτήματος τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ ἐν Βενετία ὀρθοδόξου ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

⁶ Ὡς ἔτος τῆς ἰδρύσεως φέρεται παρὰ Βελοῦδου ἐνθ' ἀν. σ. 182 τὸ 1648. Πρὸς. *Legrand* ἐνθ' ἀν. σ. 159. Ὁ δὲ *Chassiotis* ἐνθ' ἀν. σ. 47, οὐκ οἶδα ποῦ στηριζόμενος, λέγει τὴν σχολὴν ἰδρυθεῖσαν τῷ 1645, καθ' ἃ καὶ ὁ Β. Μυστακίδης ἐνθ' ἀν.

ἑλληνικὰ γράμματα ὑπὸ τοῦ Κρητῶς Ἀλοῖσίου Γραδενίγου¹. ὅστις ὑπῆρξε καὶ βιβλιοφύλαξ τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης μεταξὺ τοῦ 1664 καὶ 1668², καὶ τοῦ Μιχαὴλ Μήτρου³. Ὑπὸ δὲ τὸ ὄνομα ταῦτο μόνως θάναγνωρίσωμεν τὸν διαπρεπῆ Ἰωαννίτην τὸν ἔπειτ' ἀνεληθόντα τὸν μήτροπολιτικὸν θρόνον τῆς Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης καὶ κατόπιν τῶν Ἀθηνῶν ὡς Μελέτιον, τὸν σοφὸν συγγραφέα τῆς τριτόμου Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ τῆς τετρατόμου Γεωγραφίας, ὅστις μεταξὺ τῶν ἄλλων, προτρέχων τῶν χρόνων αὐτοῦ, ὑπῆρξεν ἐπιμελής συλλογεὺς καὶ ἐκδότης ἀρχαίων ἐπιγραφῶν καθ' ὃν χρόνον ἡ ἐπιγραφικὴ μόνως πού εἶχε προαχθῆ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑσπερίᾳ⁴.

Ἦρχισε δὲ τέλος λειτουργοῦσα ἡ ἐν Ἰωαννίνοις σχολή τοῦ Ἐπιφανίου τῷ 1658, πρώτου διευθυντοῦ ἀξιωθεῖσα τοῦ Σπυρίδωνος Τρανταφύλλου⁵, Κερκυραίου λογίου, διδάξαντος πρότερον ἐν Κερκύρᾳ. Καὶ ἀγνωστον μὲν μέχρι τίνος χρόνου διηύθυνεν οὗτος τὴν σχολὴν τοῦ Ἐπιφανίου, πιθανῶς δ' ἀπέθανε πρὸ τοῦ 1671⁶. Μεταξὺ δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀναφέρονται Βησσαρίων ὁ Μακρῆς, ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος Μελισσηνὸς ὁ Κρήτης, ὁ ἀρχιδιάκονος Ἰωαννίμων Σιλδέστρος καὶ ὁ ἱερεὺς Ἐμμκνουήλ ὁ Δέκαρχος⁷, πρὸς δὲ τούτοις ὁ Γεώργιος

¹ Βελοῦδου ἐνθ' ἄν. σ. 182 ἐν σημ. 1.

² Βελοῦδου ἐνθ' ἄν. σ. 107. — Σάθα Νεοελληνικὴ φιλολογία σ. 336.

³ Βελοῦδου ἐνθ' ἄν.

⁴ Σπυρ. Π. Δάμπρου «Ὁ Μελέτιος Ἀθηνῶν ὡς ἀρχαιοδίφης καὶ στηλοκόπας» ἐν Νέῳ Ἑλληνομνημονί Τόμ. Γ', 1906, σ. 59 κ. ἐ.

⁵ Π. Ἀραβαντινοῦ «Τρεῖς βιογραφίαι ἐξ ἀνεκδύτου βιογραφικῆς συλλογῆς ἀποσπασθεῖσαι ἐν τῇ Πανδώρα Τόμ. ΙΓ', 1862-1863, σ. 186. Τριαντάφυλλον καλοῦσιν αὐτὸν ὃ τε Ἀραβαντινὸς αὐτόθι, ὁ Σάθας ἐνθ' ἄν. σ. 598, ὁ Παρανίκας ἐνθ' ἄν. σ. 63, καὶ ὁ Β. Μυστακίδης ἐνθ' ἄν. Ἐτι δὲ σφαλερώτερον, Nicolas Spiridion Triantaphyllos ἢ Chassiotis ἐνθ. ἄν. σ. 47, ἐν τῷ Νικόλαος ἰονομαζέτου ὁ υἱὸς αὐτοῦ· τὸ δὲ ὀρθὸν ὄνομα εἶνε Τραντάφυλλος. Οὕτως βλέπομεν γραφόμενον τὸν υἱὸν αὐτοῦ Νικόλαον ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντι Ὑμνολογιδίῳ ἐν τῇ ἐκδόσει Βενετίας τῷ 1874 (Legrand-Pernot Bibliographie ionienne. Ἐν Παρισίοις. 1910. Τόμ. Α' σ. 88 κ. ἐ. ἀρ. 298) καὶ ἐν τῇ ἀνατυπώσει τῆς Κερκύρας τῷ 1873 (Αὐτόθι Τόμ. Β' σ. 610 ἀρ. 2916).

⁶ Π. Ἀραβαντινοῦ ἐνθ' ἄν. Ἐχομεν πρὸς τὸν Σπυρίδωνα Τραντάφυλλον αὐτόθι σ. 185 μίαν ἐπιστολὴν τοῦ Γερασίου Παλλάδα· μνεία δ' αὐτοῦ γίνεται τῇ 4 Φεβρουαρίου 1661 ἐν ἐπιστολῇ Γρηγορίου ἱερομονάχου, ἐν τῇ λόγος περὶ συκκοφαντιῶν κατὰ τοῦ Τρανταφύλλου. Ἴδε αὐτόθι σ. 185.

⁷ Π. Ἀραβαντινοῦ ἐνθ' ἄν. σ. 186. Τὸν Δέκαρχον ὁ Παρανίκας ἐνθ' ἄν. σ. 63 καλεῖ κακῶς Διέπαρχον.

Σουγδουρῆς, ὁ ἱερεὺς Ἀναστάσιος ἱερεὺς Παπαδάσιλόπουλος, ὁ Μεθόδιος Ἀνθρακίτης, ὁ ἱερομόναχος Μακάριος, ὁ Παρθένιος Κατζιούλης, Ἀθανάσιος ὁ Ἀδριανοπούλιτης, ὁ Ἄρτης Βαρθολομαῖος καὶ ὁ Μπαλᾶνος Βασιλόπουλος¹.

Μετὰ δὲ τὸν Γριαντάφυλλον μνημονεύεται διδάξας ἐν τῇ αὐτῇ σχολῇ ὁ Λέων ἢ Λεοντάρης Γλυκὺς, ἀδελφὸς τοῦ ἐν Βενετίᾳ Ἰωαννίτου τυπογράφου Νικολάου. Εὐρίσκομεν δὲ τοῦτον ἐν Ἰωαννίνοις τῷ 1679², ὅτε καὶ ἦτο λογοθέτης τῆς μητροπόλεως³.

Ἔπειτα δ' ἐν τῇ αὐτῇ σχολῇ τοῦ Ἐπιφανίου ἐδίδαξαν ὁ προορρηθὲς Μήτρος ἀπὸ τοῦ 1686⁴ μέχρι τοῦ 1692, ὅτ' ἐχειροτονήθη μνητρο-

¹ Παρανίκα Σχεδιάσμα σ. 63 κ. ἐ. πιθανῶς κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Ἀραῶαντινοῦ.

² Παρανίκα Σχεδιάσμα σ. 63.— *Οἰκασσιότις* ἐνθ. ἀν. σ. 47. Τὸν Λέοντα ἢ Λεοντάρην Γλυκὺν εὐρίσκομεν συνυπογεγραμμένον μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Νικολάου τῷ 1677 ἐν τῇ εἰς τὸν ἡγεμόνα Μολδοβλαχίας Ἰωάννην Ἀντώνιον ἀφιερῶσει τῆς παρὰ τῷ Νικολάῳ Γλυκεῖ τυπωθείσης Ἱεροκοσμικῆς ἱστορίας (*Legrand Bibliographie hellénique.. au dix-septième siècle. Ἐν Παρισίοις. 1894. Τόμ. Β' σ. 339*)

³ Εἰς τὸν Λέοντα Γλυκὺν ὡς λογοθέτην τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων ἴσχυον τῷ 1679 ἐπιστολὴν ἀφιερῶτικὴν τοῦ Κερκυραίου Νικολάου Βούλγαρι, ἐκδοθέντα ἐν Βενετίᾳ τῷ 1681 «Κατήχησιν ἱεράν». Ἐν τῇ ἀφιερῶσει ταύτῃ ἀναγινώσκωμεν καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἐδοξε δέ σοι, φίλων ἄριστοι καὶ γλυκύτατε, ἀνατιθέναί μετὰ τὴν πατρίδα τὸ οἰγγραμμά, ὡς γνησίῳ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας νιῶ, ὑπερασπιστῇ προθυμοτάτῳ, κληρικῷ ὑπερτίμῳ, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων ἀρίστῳ συζητητῇ. Ὅθεν σε καὶ φρονιστηρίου τοῦ τῶν Γραικῶν πρύτανιν, καὶ τοῖς φιλέλλησι βίβλου; ὠνούμενον ἀπὸ δυσμῶν τὰς χρησιμωτάτας, καὶ πανάριστον τῆς αὐτόθι ἰγίας μητροπόλεως ἐπικριτὴν πᾶσα Ἡπειρος γεραίρει καὶ μεγαλύνει. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αἱ περίξ πόλεις καὶ νῆσοι, αὐτὸ τὸ Βυζάντιον, εὐφημεῖ καὶ τοῖνομα τὸ γλυκί καὶ μελιρρυτον ἀεὶ διὰ στόματος ἔχει. Ἴδοὺ γὰρ οὐσιροφὴ μελισσοῶνος (Κριτῶν ἰδ.) ἐν τῷ στόματι τοῦ λέοντος καὶ μέλι ἐξ ἰσχυροῦ ἐξῆλθε γλυκί. Τί γλυκύτερον μέλιτος, καὶ τί ἰσχυρότερον λέοντος; Αὐταί σου, Λέων, αἱ φερωννμῖαι τοιαυτά σου, Γλυκί, καὶ τηλικαῦτα τὰ κατορθώματα. Ἴδε *Legrand* ἐνθ' ἀν. Τόμ. Β' σ. 383. Μέρου; τῆς ἀφιερῶσεως ταύτης εὔρηται ἐκδοδομένον καὶ παρὰ τῷ **Α. Παπαδοπούλω Βρεταῖ** (Νεοελληνικὴ φιλολογία, Ἐν Ἀθήναις. 1857. Τόμ. Α' σ. 189).

⁴ Ὡς Μιχαὴλ Μήτρος ἔγραψεν ὁ Μελέτιος δύο ἐπιγράμματα ἐκδοθέντα ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Ἰωάννου Μάκολα μεταφράσει τοῦ Ἰουστίνου τῆ ἐκδοθείσα, ἐν Βενετίᾳ τῷ 1686 (*Legrand* ἐνθ' ἀν. Τόμ. Β' σ. 430), καὶ ἐπεμελήθη τῆς αὐτόθι τῷ αὐτῷ ἔτει ἐκδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου δαπάναις Νικολάου Γλυκέος (**Π. Λάμπρου Καταλογος σπανίων βιβλίων τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας. Ἀθήνησι. 1864 σ. 18 ἀρ. 29**). Ἠρῶλ. *Legrand* ἐνθ' ἀν. 432 ἀρ. 601. Τῷ αὐτῷ δ' ἔτει βλέπομεν αὐτὸν ὡς διορθωτὴν τῆς παρὰ τοῦ ἱερομονάχου Βησσαρίωνος Μακροῦ ἐκδοθείσης «Σταχυολογίας τεχνολογικῆς» (*Legrand* ἐνθ' ἀν. σ. 434).

πολίτης Ναυπάκτου ¹. Γινώσκοντες δὲ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, εὐλόγως δυνάμεθα νὰ εικάσωμεν ὅποσον καρποφόρος ὑπῆρξεν ἡ διδασκαλία αὐτοῦ. Ἡτύχησε δ' εἶτα ἡ σχολὴ νὰ τύχη ὡς διαδόχων τοῦ Μελετίου καὶ ἄλλων λογίων διδασκάλων, ἐν οἷς ὁ ἱερομόναχος Παρθένιος Κατζίουλης (1692-6)², ὅστις, ἐπ' ἰσῆς προτρέχων τῶν χρόνων αὐτοῦ, καθ' ἃ δὲ περὶ τῆς ἐπιγραφικῆς ἀσχοληθεὶς προκάτοχος, ὑπῆρξεν εἰς τῶν πρώτων παρ' ἡμῖν συλλογέων νεοελληνικῶν παροιμιῶν ³. Ὑπεστηρίχθη, δὲ ἡ σχολὴ μετὰ τὸν ἰδρυτὴν αὐτῆς Ἐπιφάνιον διὰ νέων χορηγιῶν, τῆς τοῦ Πάνου Ἱερομνήμονος τῷ 1691 ⁴ καὶ τῆς τοῦ Νικολάου Καραϊωάννου τῷ 1732, ὀρίσαντος, ὅπως ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χάριν τῆς σχολῆς διατεθέντων πόρων διατρέφονται τέσσαρες ἱερεῖς καὶ ἄλλοι μαθηταί ⁵.

Ἡ σχολὴ τοῦ Ἐπιφανίου ἐλειτούργει ἔτι κανονικῶς, ὅτε καὶ δευτέρα ἰδρῦθη παραλλήλως αὐτῆς, εἰς ἣν ἐπεφυλάσσετο νὰ νικηθῆ, πολὺ ἀνωτέρα καὶ, δὲν εἶνε ὑπερβολὴ νὰ εἴπω, πολὺ ἐνδοξότερα.

¹ Βελοῦδου ἐνθ' ἀν. σ. 182, ὅπου ἐσφαλμένως σημειοῦται ὡς πρῶτος διδάσκαλος τῆς σχολῆς τοῦ Ἐπιφανίου. Ὁ δὲ Παρανίκας ἐνθ' ἀν. λέγει αὐτὸν διδάξαντα μόνον τῷ 1690. Ἄνευ χρονολογίας ἀναφέρει τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐν τῇ σχολῇ ἐκείνῃ ὁ Ζαβίρας (Νέα Ἑλλάς ἢ ἑλληνικὸν θέατρον ἐκδοθὲν ὑπὸ Γεωργίου Π. Κρέμου. Ἀθῆναι, 1872 σ. 379 στ. 15374 κ. ἐ).

² Αὐτόθι. Ἴδε περὶ Κατζίουλη Ἀραβαντινὸν ἐν Πανδώρα Τόμ. ΙΓ' σ. 164 κ. ἐ.

³ Ν. Γ. Πολίτου Παροιμίαι Τόμ. Α' σ. λ' κ. ἐ. 69 κ. ἐ.— Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. ς', 1909, σ. 69. Τόμ. ΙΒ', 1915, σ. 126 Ὁ Κατζίουλης ὑπῆρξε πιθανοτάτα συντάκτης καὶ τῶν ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 218 κώδικι Ἀλεξίου Κολουβά συλλογῶν παροιμιῶν, περιγραφησομένων ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει τοῦ καταλόγου τῶν κωδίκων τῆς βιβλιοθήκης ἐκείνης.

⁴ Βελοῦδου ἐνθ' ἀν. σ. 122. Ἴδε περὶ τοῦ Πάνου Ἱερομνήμονος, θανόντος καὶ ταφέντος ἐν Βενετίᾳ τῷ 1691, Βελοῦδου ἐνθ' ἀν. σ. 114 καὶ 147. Πρὸς. Legrand ἐνθ' ἀν. σ. 496 κ. ἐ. ἐν λ. Hieromnimon (Panos). Ὁ Chaassiotis ἐνθ' ἀν. σ. 47 ἀνεπιστάτως μετωνόμασεν αὐτὸν Parios Jérónimos.

⁵ Βελοῦδου ἐνθ' ἀν. σ. 122. Περὶ τοῦ ἐπιφανοῦς καὶ φιλομούσου Ἰωαννιτικοῦ οἴκου Καραγιάννη ἢ Καραϊωάννου ἴδε Λόγιον Ἑρμῆν 1817 σ. 434 κ. ἐ., II, Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφίαν Ἰπείρου Τόμ. Β' σ. 235, 262, 264, 266, 268. Β. Μυστακίδην ἐνθ' ἀν. σ. 59 ἐν σημ.— II. Κοντογιάννην (Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰχματερίνης Β' ῥωσσοτουρκικὸν πόλεμον. Ἐν Ἀθήναις, 1903 σ. 369) καὶ κυρίως Τοῦ αὐτοῦ « Εἰδήσεις περὶ τοῦ ἡπειρωτικοῦ οἴκου Καραγιάννη » (Τεσσαρακονταετηρίς τῆς καθηγησίας Κ. Σ. Κόντου. Φιλολογικαὶ διατριβαὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ θαυμαστῶν αὐτοῦ προσφερομεναί. Ἐν Ἀθήναις, 1909 σ. 187 κ. ἐ.). — Πρὸς. Jorga ἐν τῷ Bulletin de l'Institut pour l'Europe sud-orientale Τόμ. Β' σ. 126.

Καὶ ταύτης δὲ ἡ ἰδρυσις ὠφείλετο εἰς τέκνον τῶν Ἰωαννίνων ἐκ τῶν ἐμπορευομένων ἐν Βενετίᾳ, τὸν Μᾶνον (Ἐμμανουήλ) Γκιούμαν, ὅστις χάριν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθείσης σχολῆς κατέθηκεν ἐν τῇ τραπέζῃ, τῆς πόλεως ἐκείνης τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ Λεοντᾶρι Γκιούμα κληροδοτηθὲν ποσὸν εἴκοσι χιλιάδων δουκάτων¹. Τὸ ἐκπαιδευτήριον ἐκεῖνο, ὅπερ ὠνομάσθη «Πρώτη σχολὴ τῶν Ἰωαννίνων», ἰδρύθη, τῷ 1676². Πρῶτος δὲ διευθυντὴς ἐχρημάτισεν ὁ Βησσαρίων Μακρῆς, ὅστις εἶχε μαθητεύσει ἐν Κωνσταντινουπόλει παρ' ἄλλοις τε ἀξιόλογοις λόγου διδασκάλοις τῶν τότε χρόνων³ καὶ μάλιστα παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ Μαυροκορδάτῳ. Τούτου ἡ «Σταχυολογία τεχνολογική» ὑπήρξε βιβλίον τυχὸν μεγάλης εὐδοκίμησεως καὶ ἀξιωθὲν ἐπανειλημμένων ἐκδόσεων ἀπὸ τοῦ 1686 μέχρι τοῦ 1813. Διηγήθη δ' ὁ Μακρῆς τὴν σχολὴν μέχρι τοῦ 1683, ἀποχωρήσας αὐτῆς πολὺ πρὸ τοῦ ἐν ἔτει 1699 θανάτου⁴. Διάσημοι δὲ μετὰ τῶν κατόπιν διευθυντῶν ὑπήρξαν ὁ Γεώργιος Σουγδουρῆς, ἀπὸ τοῦ 1683 μέχρι τοῦ 1715, ὅστις καὶ εἰς ἠρησκευτικὴν διένεξιν πρὸς τὸν Βησσαρίωνα Μακρῆν περιήλθεν⁵, ὁ Μεθόδιος Ἀνθρακίτης, ὁ πρωτοπαπᾶς Ἰωαννίνων Μπαλᾶνος Βασιλόπουλος (1723-60), ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κοσμᾶς (1760-99) καὶ οἱ τούτου ἀδελφοὶ Κωνσταντῖνος (1799-1818) καὶ Ἀναστάσιος (1818-20). Ἐν τούτοις δ' ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας τοῦ Κωνσταντίνου Μπαλᾶνου δὲν ἐτύγχανε τῆς γενικῆς ἐπιδοκιμασίας. Ὁ Ἰωαννῆτις Δημήτριος Ἀθανασίου⁶ ἐκάκιζε τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ὡς ἀπηργαιωμένην, λέγων ὅτι ἔκρεπε νὰ ἔχη μαθητὰς τοὺς πάππους καὶ προπάππους μας.

Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι ἡ σχολὴ ἐκείνη ἦτο τυχὸν ἐκπαιδευτήριον κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως. Ὡς ἄλλαι τῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας σχολῶν τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν καὶ τῶν παριστρῶν ἡγεμονικῶν, περιελάμβανεν ἐν τῷ προγράμματι αὐτῆς οὐ μόνον μαθήματα ἐκ

¹ Βελοῦδου ἐνθ' ἄν. σ. 122.

² Π. Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου Τόμ. Β' σ. 276. Ὁ κ. Β. Μυστακίδης ἐνθ' ἄνωτ. σ. 62 λέγει τὴν σχολὴν ταύτην ἰδρυθεῖσαν τῷ 1674.

³ Β. Μυστακίδου ἐνθ' ἄν. σ. 62.

⁴ Χρ. Φιλητᾶ πρὸς Ἀσιώπιον ἐν Λογίῳ Ἑρμῆ 1820. — Β. Μυστακίδου ἐνθ' ἄν. σ. 64. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ σ. 64 κ. ἑ. καταλέγονται καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Βησσαρίωνος Μακρῆ, καὶ ἄλλα ἀξιόλογα ἐκτίθενται περὶ τῆς βιβλιοθήκης αὐτοῦ καὶ τοῦ βίου καθ' ὅλου.

⁵ Β. Μυστακίδου ἐνθ' ἄν. σ. 63.

⁶ Ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῆ 1817 σ. 84 κ. ἑ.

τῶν σήμερον διδασκομένων ἐν τῷ γυμνασίῳ, ἀλλὰ καὶ ἔτι ἀνώτερα.

Ἐνιοὶ τῶν διδασκάλων τῶν τοιούτων σχολῶν ἦσαν λόγιοι ἐπιφανεῖς, παρέχοντες διδασκαλίαν αὐτόχρημα ἀκαδημαϊκὴν εἰς τοὺς μαθητὰς¹, ὧν πολλοὶ προσέρρεον πρὸς αὐτοὺς μακρόθεν ἐν ἡλικίᾳ πολὺ ὑπερβάσῃ τὴν παιδικήν. Ἦρκει δὲ νὰ διακριθῇ τις διδάσκων, ὅπως κληθῇ ἀλλαχόσε ἕνεκα τῆς φήμης αὐτοῦ ἐπὶ μισθῷ ἀδροτέρῳ κατὰ τρόπον οὐχὶ πολὺ διάφορον τῆς ἀπὸ ἐνὸς πανεπιστημίου εἰς ἄλλο τῶν γερμανοφώνων χωρῶν μετακλήσεως τῶν καθηγητῶν. Ἀπλῆ δὲ καὶ βραχεῖα ἐπισκόπησις τῶν ἀσχολιῶν καὶ τῶν διδαγμάτων τινῶν τῶν προμνημονευθέντων διευθυντῶν τῆς σχολῆς τοῦ Γκιούμα δύναται νὰ καταδείξῃ τὴν βαρύτητα τῶν διδασκόντων καὶ τὴν προκοπὴν τῶν διδασκομένων.

Οὕτως ὁ Γεώργιος Σουγδουρῆς εἶχε σπουδάσει ἐν Βεγετία καὶ ἦτο γνώστης τῆς ἐλληνικῆς, τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἰταλικῆς, διεκρίνετο δὲ διὰ τὰς ἀριστοτελικὰς αὐτοῦ μελέτας. Ἐὐλόγητον αὐτοῦ «Ἐἰσαγωγὴ λογικὴ ἢ προδιάθεσις εἰς ἅπασαν τὴν λογικὴν μέθοδον τοῦ Ἀριστοτέλους», ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον πολὺ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τῷ 1792 ἐν Βιέννῃ, εἶνε ἀρίστη συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σταγειρίτου, καὶ ἀποτελεῖ ἴδιον σταθμὸν ἐν ταῖς νεοελληνικαῖς ἐκείναις ἀριστοτελικαῖς μελέταις, εἰς ἃς καὶ ἄλλως ἐτρέπησαν οἱ λόγιοι Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος, οἵονοι κηρυχθέντες ὑπὲρ τοῦ Μακεδόνα φιλοσόφου κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς νεοπλατωνικοὺς τῶν μέσων αἰώνων, ἐν οἷς ἐπρωτοστάτει ὁ Πλήθων.

Ὁ δὲ Μεθόδιος Ἀνθρακίτης ἠσχολεῖτο περὶ τὴν νεωτέραν φιλοσοφίαν, καὶ μετέφρασε τὰ ἔργα τοῦ Malebranche καὶ τοῦ Descartes, κακισθεὶς μάλιστα ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ διδασκόντων, ἐπεξεληθόντων κατ' αὐτοῦ ὡς δῆθεν ἀθέου. Καὶ ἀπηλλάγη μὲν τῆς ἐπὶ ἑτεροδοξίᾳ κατηγορίας ὑπὸ συνόδου συνεληθούσης ἐν τοῖς πατριαρχείοις περὶ τὰ τέλη τοῦ 1723. Ἀλλ' οὐχ ἦττον ἡ ἱερὰ σύνοδος διέταξε τὴν καθύσιν παντὸς ἀντιγράφου τῶν ἀνεκδότων μεινάντων φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων τοῦ σοφοῦ Ἰωαννίτου².

¹ Βελοῦδου ἐνθ. ἀν. Ὁ Παράνικας ἐνθ. ἀν. σ. 64 προκρίνει ὡς ἔτος τῆς ἰδρύσεως τὸ 1675. Πρὸς περὶ τῆς σχολῆς τοῦ Γκιούμα καὶ Βελοῦδου ἐνθ. ἀν. σ. 182.

² Ζαβίρα Νέα Ἑλλάς ἐκδ. Κρέμου σ. 218 κ. ἐ. — Σάθα Νεοελληνικῆς φιλολογίας σ. 435 κ. ἐ. Πρὸς Β. Μυστακίδην ἐνθ. ἀν. σ. 66 κ. ἐ.

Περὶ τὴν μαθηματικὴν δὲ ἰδίως ἐιέτριβε μετὰ πολλῆς ἰδιοφυίας ὁ ἱερεὺς Μπαλᾶνος ὁ Βασιλόπουλος, ἀσχολούμενος περὶ τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων μαθηματικῶν, καὶ ὡς ἐκ τούτου, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἕνεκα τῆς ἀγνοίας ξένων γλωσσῶν ἀποστέργων πᾶν νεώτερον δίδαγμα. Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ἡ σαφήνεια τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ ἡ περὶ τὸ διοικεῖν ἰκανότης ἠδραίωσαν τὴν φήμην αὐτοῦ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἠδυνήθη νὰ μεταδιδασθῆ, καθ' ἃ εἶδομεν, ἡ διοικήσεις τῆς σχολῆς τοῦ Γκιούμα κατὰ διαδοχὴν εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ μέχρις αὐτῆς τῆς διαλύσεως ἢ μᾶλλον τῆς καταστροφῆς τῆς ἐπελθούσης τὸ μοιραῖον ἔτος 1820 ἐπὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ ἐν Ἰωαννίνοις ὑπὸ τῆς στρατιᾶς τοῦ σουλτάνου. Οὐχὶ ἀδίκως λοιπὸν ἐλησημονήθη τὸ ὄνομα τοῦ Γκιούμα, ἀφ' οὗ μάλιστα βραχὺν χρόνον πρὸ τῆς καταλύσεως τῆς βενετικῆς πολιτείας ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος ἕνεκα χρεωκοπίας τῆς οἰκείας ἐν Βενετίᾳ τραπεζῆς ἐξέλιπε τὸ ἐν αὐτῇ κατατεθειμένον κληροδοτήμα τοῦ Γκιούμα, καὶ ἡ σχολὴ ἐγινώσκετο τὸ ἐξῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Μπαλάνων, οἵτινες καὶ βιβλιοθήκην ἀξιόλογον συνεκρότησαν ἐν αὐτῇ. Καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν δὲ τῆς βενετικῆς πολιτείας τῷ 1797, ὅτ' ἐξέλιπον τὰ παρὰ τῇ βενετικῇ τραπεζῇ κατατεθειμένα χάριν αὐτῆς κεφάλαια, διατηρήθη ἡ σχολὴ δαπάναις τῆς κοινότητος Ἰωαννίνων καὶ ὑποστηρικθεῖσα ἐνεργείᾳ τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου διὰ τῆς ἐκδόσεως ὑπὲρ αὐτῆς τῷ 1805 συνοδικοῦ σιγιλλίου τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου Ε', δι' οὗ ἀφιερῶντο εἰς αὐτὴν καὶ πάλιν οἱ πόροι τῆς ἐν Ζίτση μονῆς τοῦ Προφήτου Ἥλιου τοῦ Θεσβίτου, ἧρσι πρὸ δεκαετίας προσγλωμένης αὐτῇ¹.

Ἦνθει οὕτως ἡ σχολὴ ἐκείνη, ὅτε νέαν ὄθησιν ἔδωκε καὶ τὴν ἀμιλλαν προεκάλεσεν, ἀλλὰ καὶ τὴν διχόνοιαν ἤρχισε σπείρουσα μεταξὺ διδασκόντων καὶ διδασκομένων ἢ ὑπὸ νέον τύπον ἀνασύστασις τῆς σχολῆς τοῦ Ἐπιφανίου ἢ μᾶλλον ἡ ἱδρυσις νέας σχολῆς τῷ 1742 ἐν τῇ συνοικίᾳ τῆς Ἀγίας Μαρίνης². Συνεστάθη δ' αὕτη τῇ χορηγίᾳ τῶν ἀδελφῶν Σίμου καὶ Λάμπρου Μαρούτση, καὶ τούτων ἐν Βενετίᾳ ἐμπορευομένων καὶ καταθεσάντων χάριν διατηρήσεως τῆς

¹ Β. Μυστακίδου ἐνθ' ἀν. σ. 68 κ. ἐ., ὅπου ἐκδίδεται τοῦτο μὲν ἢ πρὸς τὸν πατριάρχην ἰκετικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Μπαλάνου, τοῦτο δὲ τὸ μακρὸν σιγιλλίον τοῦ Καλλινίκου.

² Παράνικα ἐνθ' ἀν. σ. 66. — Chassiotis ἐνθ' ἀν. σ. 49.

σχολῆς μέγα χρηματικὸν ποσόν¹. Ἡ σύστασις τῆς Μαρουτσαίας σχολῆς ἐφαίνετο ἀντιγούσα νέους ὀρίζοντας. Ἡ εἰσαγωγή τῆς διδασκαλίας τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης οἶονεὶ προΐωνιζον τὴν εἰσροὴν τῶν μαθητῶν εἰς νέας τρίβους. Τὴν δὲ μεγάλην ἐπιβολὴν τῶν ἰδρυτῶν τῆς νέας σχολῆς δεικνύει καὶ ἡ ἐκλογή τοῦ πρώτου διευθυντοῦ, ὃν ἀπέστειλαν οἱ ἐκ Βενετίας χορηγοί. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πολὺς Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις, ὅστις ἐδίδασκεν ἐν τῇ σχολῇ ἀπὸ τοῦ 1742 μέχρι τοῦ 1746 καὶ πάλιν ἔπειτα ἀπὸ τοῦ 1750 μέχρι τοῦ 1753, ὅτε μετέβη εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος, ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἀθωνιάδος σχολῆς. Ἐκεῖ ἔθηκεν ὁ μέγας Κερκυραῖος τὰς πρώτας βάσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ συστήματος, καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν διδασκαλίαν τὰς καινοτομίας ἐκεῖνας, αἵτινες ἀνέδειξαν αὐτὸν καὶ ἠύξησαν μέγα τὸ ἀξίωμ' αὐτοῦ ἀνὰ σύμπαν τὸ ἑλληνικόν.

Τῶν διαδόχων τοῦ Βουλγάρεως ἐν τῇ διεύθυνσει τῆς Μαρουτσαίας σχολῆς, ἧς ἄλλως ἐπὶ τέσσαρας δεκαετίας καὶ ἐπέκεινα αἱ τύχαι εἶνε σκοτειναί, πλὴν τοῦ ἐκ Μετζόβου ἱερομονάχου Τρύφωνος, σπουδάζαντος μὲν ἐν Παταύῳ, διδάξαντος δ' ἐν Ἰωαννίνοις μέχρι τοῦ 1765, εἰ μὴ καὶ μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 1786 θανάτου², κυρίως γνωστὸς εἶνε ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας. Διτήθυνε δὲ οὗτος τὴν σχολὴν ἀπὸ τοῦ 1797³, ἔτ' ἐστηρίχθη ἐκ νέου ἢ μᾶλλον ἀνεσυστάθη μετὰ τὴν χρεωκοπίαν τῆς βενετικῆς τραπέζης διὰ τῆς χορηγίας τοῦ ἐν Νιζνι-Νογγορόδ τῆς Ῥωσίας μεγαλεμπόρου Ζώη Καπλάνη, ὅστις ἀργότερον τῷ 1805, καὶ δι' ἐνεργειῶν αὐτοῦ τοῦ Ψαλίδας φιλοτίμως παρakinηθεὶς, διέθηκεν ὑπὲρ τῆς τοῦ ὀνομ' αὐτοῦ λαδούσης Καπλανείου σχολῆς τοὺς ἐκ πέντε χιλιάδων βουδλίων ἐνιαυσίους τόκους ἑκατὸν χιλιάδων βουδλίων, κατατεθέντων παρὰ τῷ ὀρφανοτροφείῳ τῆς Μόσχας. Ἀνεγνωρίσθη δ' ἔκτοτε ἡ σχολὴ αὕτη ὡς πατριαρχικὴ διὰ

¹ Τούτων ὁ Λάμπρος Μαρούτσος ἤδη πρότερον, τῷ 1734, εἶχεν ἀφιερῶσει πεντακισχίλια δουκάτα χάριν προσθήκης εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Γκιόμα εἰδῶς ἱερῶν καὶ κοσμικῶν ἐπιστημῶν, ἑλληνιστί τε καὶ λατινιστί παραδιδόμενων ». Βελοῦδου ἐνθ' ἀν. σ. 122.

² Σαθα Νεοελληνικὴ φιλολογία σ. 567. — Β. Μυστακίδου ἐνθ' ἀν. σ. 58.

³ Ὁ κ. Β. Μυστακίδης ἐνθ' ἀν. σ. 58 λέγει αὐτὸν ἀναλαβόντα τὴν διεύθυνσιν τῆς σχολῆς ἤδη τῷ 1795.

συνοδικοῦ σιγιλλίου ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου Ε', ἐκδοθέντος τῷ 1806, ἐν ᾧ καθορίζοντο καὶ τὰ τῆς σχολῆς καθ' ὅλου ¹.

Ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας ὀλίγα καὶ μικροῦ λόγου κατέλιπε συγγράμματα. Μόνα αὐτοῦ ἔργα εἶνε ἡ ἐκ τῆς γερμανικῆς μεταφρασθεῖσα Ἀριθμητικὴ, συγγραφή τις ἐναντίον τῆς Λογικῆς τοῦ Κιὺγενίου Βουλγάρου, ἡ «Ἀληθῆς εὐδαιμονία», πραγματεία δημοσιευθεῖσα ἑλληνιστί τε καὶ λατινιστί, συγγραμμάτιόν τι περὶ τῆς αὐτοκρατείας τῆς Ῥωσίας Αἰκατερίνης Β' «καὶ τῆς ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ αὐτῆς πρὸς τοὺς ἐν Νίσση καὶ Ταυρίᾳ Γραικοὺς ὑπ' αὐτῆς δειχθείσης εὐνοίας» ² καὶ ἀνέκδοτος Γεωγραφία καὶ Ἱστορία, σωζόμεναι ἀτελεῖς ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 138 κώδικι τῆς βιβλιοθήκης τοῦ μακαρίτου Ἀλεξίου Κολυβά. Ὁ Ψαλίδας εἶνε κατὰ ταῦτα πολὺ ὑποδεέστερος ἄλλων Ἰωαννιτῶν λογίων, οὐδὲ φαίνεται ἔχων βαθεῖαν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς. Ἀλλ' αἱ ἐν Μόσχᾳ τὸ πρῶτον καὶ ἐν Βιέννῃ κατόπιν σπουδαί εἶχον καταστήσει αὐτὸν ἐγκυκλοπαιδικόν. Εἰς δὲ τὰς πολλὰς αὐτοῦ γνώσεις, ἣν κυριωτάτη ἦτο ἡ γνῶσις τοῦ κόσμου, προσετίθητο μεγάλη διοικητικὴ ἱκανότης, εὐροια λόγου, δύναμις πειθοῦς. Οὕτως ἡ ἀρτισύστατος σχολὴ προώδευεν ὁσημέραι ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας αἱ τάξεις τῆς Μπαλαναίας ἤρχισαν ἀραιούμεναι. Μάτην οἱ ἀντίπαλοι κατέφυγον εἰς τὴν κατηγορίαν βολταιρισμοῦ κατὰ τοῦ ἐλευθερόφρονος διευθυντοῦ τῆς Καπλανείου σχολῆς. Ὁ Ψαλίδας εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διεκφεύγῃ τὰς συκοφαντίας, νὰν τεπεζέρχεται κατὰ τῶν ἐπιχειρημάτων τῶν καταδοτῶν, νὰ πείθῃ διὰ τῆς στομφώδους εὐγλωττίας, καὶ ἡ φήμη αὐτοῦ ἀπέβη παροιμιώδης ἐν τε Ἰωαννίνοις καὶ πέραν αὐτῶν. Ὁ Ἀσώπιος καὶ ὁ Φιλητᾶς, οἱ ἔπειτα καθηγηταὶ τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας καὶ κατόπιν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, παρεκάθησαν πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Αὐτοὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀλῆ ἐθέλοντο παρακολουθοῦντες τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτελούμενα πειράματα τῆς φυσικῆς. Ἀπέβη

¹ Τὸ σιγιλλιον τοῦτο ἐξεδόθη ἐν τῷ φυλλαδίῳ «Συστατικὰ γράμματα τῆς ἐν Ἰωαννίνοις Πατριαρχικῆς σχολῆς τῶν φιλοσοφικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μαθημάτων», ἐκδοθέντι ἐν Βιέννῃ τῷ 1806. Μέρος δ' αὐτοῦ ἐξέδωκε καὶ ὁ κ. Β. Μυστακίδης ἐνθ' ἀν. σ. 60 κ. ἐ.

² Ζαβίρα Νέα Ἑλλὰς ἐκδ. Κρέμου σ 187 κ. ἐ., ὅπου ἀναγράφονται καὶ τινὰ ἄλλα ἀμφίβολα συγγράμματα τοῦ Ψαλίδου. — Ἀ Παπαδοπούλου Βρετοῦ Νεοελληνικὴ φιλολογία. Ἐν Ἀθήναις 1857. Μέρος Β' σ. 91 ἀρ. 228.

οὕτως εἶπεν ἀγαπητὸς. Ὀνημοφιλῆς καὶ σεβαστὸς ἄμκ ἐν Ἰωαννίνοις, καὶ τὸ ὄνομ' αὐτοῦ ἐφέρετο διὰ πάντων τῶν στομάτων. Τέλος δ' αὐτὸς, ὁ ῥυθμιστὴς καὶ ὀαριστὴς τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, κατώρθωσε νὰ θαμάσῃ καὶ τὸν λέοντα, τὸν Ἀλῆν πασσᾶν. Τύπος ῥαγιαῖ, δὲν ἐπτοεῖτο νὰ θεραπεύῃ τὰς ἀδυναμίας τοῦ τυράννου ἐφ' ὅσον ἐπέτρεπεν ἢ συνείδησις αὐτοῦ, ὅπως ἐπιωφελῆται τὴν εὐνοίαν τοῦ Ἀλῆ χάριν τῶν καταδυναστευομένων συμπολιτῶν. Ὁ δὲ σατράπης ἀπεκάλει μὲν ἐνὶ οὐτὸν τὸν Ψαλίδα ψεύστην¹, ἀλλὰ παρεδίδετο καὶ ἄκων εἰς τὴν γοητεῖαν αὐτοῦ, ὅστις εἶχε τὴν τέχνην νὰ τιθασεύῃ τὸν λέοντα, θωπεύων τὴν χεῖρην αὐτοῦ. Οὕτως ὁ Ἀλῆς εἰς αὐτὸν ἀνέθετε τὴν διαίτησίαν δικῶν, καὶ ὅς δὲν ἤθελε νὰ φανῆ ἄδικος ἢ πλεονέκτης, καὶ ὁ Ψαλίδας κατώρθωσε πολλάκις νὰ παρέχῃ μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς, σώζων τὴν περιουσίαν αὐτῶν ἢ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν διὰ τῆς ἰσχύος, ἣν εἶχεν ἀποκτήσει παρὰ τῷ τυράννῳ. Ἀλλὰ παρ' ὅλην τὸ ἠθικὸν ἐκεῖνο κέρδος, ὅπερ ἤρῳετο, ἐξοικονομῶν τὰς περιστάσεις, δὲν ἔπαυε πράγματι ἐγκλείων εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς ὅλην τὴν ἀπέχθειαν, ἣν ἠσθάνετο κατὰ τοῦ Ἀλῆ, ἣτις καὶ ἐξέσπασε τέλος μετὰ τὴν τραγικὴν καταστροφὴν τοῦ τυράννου. Εἶχε δὲ κορυφωθῆ τὸ κρύφιον μῖσος τοῦ Ψαλίδα κατὰ τοῦ Ἀλῆ μάλιστα ἀφ' ἧς ἡμέρας οὗτος, ἐγκλείσας μυστικᾶ τὸν διδάσκαλον ἐν τοῖς ἀδούτοις τοῦ ἐπιτῶν λιθαρισίῳ σατραπικοῦ μεγάρου, ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ ἐπὶ οἰατῶν δῆποτε ἀμοιβῆ, ἔστω καὶ αὐτῇ τῇ φυλακίσει καὶ αὐτῇ τῇ ἐξορίᾳ τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ υἱῶν, ἔστω καὶ ἐπὶ τῇ διαζεύξει τινὸς τῶν γυναικῶν τοῦ χαρεμίου, τὴν εἰς γεῦμα ὑπὸ τοῦ Ψαλίδα πρόσκλησιν καὶ διὰ δηλητηριωδῶν φαγητῶν φαρμακείαν τοῦ φιλέλληγος ἐν Ἰωαννίνοις προξένου τῆς Γαλλίας Πουκεβίλλ, ἅτε καταδίδοντος εἰς τὴν κυδέρνησιν αὐτοῦ πᾶσαν ἀνομίαν τοῦ Ἀλῆ. Καὶ ἔφριξε μὲν ὁ διδάσκαλος πρὸ τῆς ἀπανθρώπου προτάσεως τοῦ τυράννου, ἀλλὰ μετὰ θάρρους καὶ παρρησίας ἀπήντησεν· « Ἀδύνατον, βεζύργι μου· δύνασαι νὰ πράξῃς κατ' ἐμοῦ ὅ τι θέλεις, ἀλλὰ μόνον τὴν συνείδησίν μου δὲν δύνασαι νὰ βιάσῃς· διδάσκαλος δολοφόνος δὲν γίνεται... » (1) εὐπαρρησία-στος διευθυντὴς τῆς Καπλανείου σχολῆς ἐφαίνετο ὑπογράφας διὰ τῆς

¹ Pouqueville Histoire de la régénération de la Grèce. Ἐν Παρισίῳ: 1824. Τόμ. Α' σ. 19.

ἀπκντήσεως ἐκείνης τὴν καταδίκην αὐτοῦ. Πράγματι ἦρκει ἐν νεῦμα τοῦ τυράννου, ἐν ἀκάτιον τῆς λίμνης, εἰς σάκκος ἐν νυκτὶ ἀσελήγη διὰ νὰ καταποντισθῆ ὁ διδάσκαλος ἐκεῖ ὅπου

ἐπνίξανε τὲς δεκαφτὰ μὲ τὴν κυρὰ Φροσύνη.

Ἄλλ' ὁ Ἄλῆς περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ βοήσῃ ἀφρίζων· «Γκρεμίσου ἀπ' ἐδῶ καὶ μὴ τολμήσης νὰ ἔλθῃς ποτὲ εἰς ὄψιν μου· ἄλλως μὴ φοθήσασαι· σοῦ ὀρκίζομαι εἰς τὸ Κοράνι μου»¹.

Ὁ σατράπης ἐτήρησε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ὁ Ψαλίδας ἐξηκολούθησε διατρέδων ἐν Ἰωαννίνοις ἀνενόχλητος καὶ διδάσκων, ἀλλ' ἐπὶ ἄραχὺ πλέον καὶ μόνον μέχρι τῆς μοιραίας ἡμέρας, καθ' ἣν ἦ τε Καπλάνειος σχολὴ καὶ ἡ Μπαλαναία κατεστράφησαν ὑπὸ πυρκαϊᾶς. Εἶχεν ἐπιστῆ ὁ χρόνος τῆς ἐναντίον τοῦ Ἄλῆ ἐπιθέσεως τῶν στρατιῶν τοῦ σουλτάνου. Ἐὰ Ἰωάννινα ἐπολιορκούντε, ὁ δὲ Ἄλῆς, φοβούμενος, μὴ ἡ πόλις, ὑπὸ τῶν σουλτανικῶν καταλαμβανομένη, χρησιμεύσῃ ὡς ἐπικίνδυνον ὀρμητήριον αὐτῶν, διέταξε τῇ 13 Αὐγούστου 1820 δίκην ἄλλου Νέρωνος τὴν πυρπόλησιν τῆς πόλεως. «Φοδερὰ ἐκρηξίς, διηγεῖται ὁ Πουκεδῖλλ, ἀκολουθουμένη ὑπὸ παρατεταμένων συριγμῶν, ἀνήγγειλε τὴν καταστροφὴν τῶν Ἰωαννίνων. Αἰφνης χάλαζα βομβῶν, δβίδων, σφαιρῶν ἀναφλεγομένων καὶ ἐμπρηστικῶν πυράδων ἐπήνεγκον τὴν λεηλασίαν, τὴν σφαγὴν καὶ τὰς φλόγας ἐν ταῖς διαφόροις τῆς πόλεως συνοικίαις, αἵτινες ἐντὸς δύο ἡρῶν παρείχον τὸ θέαμα εὐρείας πυρκαϊᾶς. Ὅμοιος πρὸς τὸν ἐξολοθρευτὴν ἄγγελον ὁ Ἄλῆς Γεπελενλῆς, καθήμενος ἐπὶ ἐνὸς τῶν προμαχόνων τοῦ δεσπόζοντος τῆς λίμνης μεγάρου αὐτοῦ, διηύθυνε τὰ ἔργα, ὀρίζων τὰ μέρη, ἅτινα τὸ πῦρ ἐβράδυνε νὰ καταδροχθῆσῃ, καὶ ἐπὶ τῇ φοδερᾷ αὐτοῦ φωνῇ ὁ Θάνατος ἐξήπλωσε τὸν αἱματηρὸν αὐτοῦ πέπλον καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν εἰς ἣν ἐξικνούντο αἱ βολαὶ τῶν πυροβόλων τοῦ φρουρίου αὐτοῦ. Ὁ ὑψηλὸς πύργος τῶν Λιθαριτσίων ἐξήμει χειμάρρους πυρὸς, μεταβαλόντας εἰς τέφραν τὸ βόρειον τῆς πόλεως μέρος, ἀπὸ τοῦ προξενείου τῆς Γαλλίας μέχρι τοῦ Ἰουδαϊκοῦ κοιμητηρίου.

¹ Γούδα Παράλληλοι βίοι. Ἐν Ἀθήναις. 1879. Τόμ Β' σ. 297 κ. ἐ. Πρὸς περὶ τοῦ Ψαλίδα *Κεῖνον* ἐν τῷ περιοδικῷ Ἐστὶς τῆς 11 Μαρτίου 1879 ἀρ. 167.